

WIEDZA PRZYRODNICZA

Wiedza przyrodnicza na etapie edukacji wczesnoszkolnej ma doprowadzić dziecko do uświadomienia sobie, że człowiek jest małą częścią całego świata, dlatego powinien żyć zgodnie z jego prawidłowościami, zasadami i regułami. Zadaniem człowieka jest dbać o naturalne środowisko swojego życia, dlatego uwrażliwianie dzieci na piękno otaczającego świata przyrody i kształtowanie postaw proekologicznych to ważny cel edukacji na I etapie szkolnego nauczania.

Jedną z istotnych przesłanek metodycznych do realizacji treści przyrodniczych jest uczenie się przez bezpośrednie doświadczanie. Bliski kontakt z przyrodą w otoczeniu dziecka opiera się na jej wnikliwej obserwacji. Obserwacja powinna być kierowana przez nauczyciela, bo spostrzeganie w procesie edukacyjnym jest zawsze prowadzone w jakimś celu i zazwyczaj dotyczy określonego wycinka rzeczywistości.

Poznanie środowiska przyrodniczego oparte jest na aktywnym kontakcie dziecka z przyrodążywioną i nieżywioną, co daje szansę na rozwój jego zainteresowań poznawczych i zdolności intelektualnych. Kontakt z przyrodą wpisuje się w ideę kształcenia wielostronnego, pobudzającego instrumentalną i kierunkową sferę osobowości. Dziecko od poznania zmysłowego i konkretnego przechodzi na etap pojęciowy, polegający na kształtowaniu i rozwijaniu myślenia, uzewnętrznionego w formułowanych sądach i wnioskach. Edukacja przyrodnicza stanowi dobry punkt wyjścia dla kształcenia zintegrowanego opartego na całościowym pojmowaniu świata i holistycznym podejściu do dziecka. Uczenie się w działaniu i poprzez działanie z dużym powodzeniem może być realizowane w pozaszkolnych formach organizacji zajęć.

Szczególnie wartościową pozaszkolną formą organizacji działań poznawczych dzieci są wycieczki. Mogą to być wycieczki:

- bliższe (krótkotrwałe, 20–30 minut),
- dalsze (kilkugodzinne, 1–3 godzin),
- całodniowe.

Wycieczki umożliwiają prowadzenie obserwacji w naturalnym środowisku, w bezpośrednim kontakcie z rzeczywistością, co jest podstawą do dokonywania: analizy, porównania, syntezy, klasyfikowania, uogólniania, tworzenia pojęć, sądów i wniosków oraz do rozumienia zjawisk w związkach i zależnościach.

Cele edukacyjne wycieczek mogą być różne, dlatego wycieczki też nie mają jednorodnego charakteru. W pracy dydaktyczno-wychowawczej w edukacji wczesnoszkolnej można planować wycieczki:

- Rozpoznawcze (np. spacer po miejscowości i rozmowa o tym, co dzieciom jest znane, w jakim stopniu i zakresie).
- Poznawcze (mają na celu zdobycie nowych wiadomości określonych w treściach programu nauczania).
- Pogłębiające (ich celem jest poszerzenie i pogłębienie wiadomości oraz umiejętności).
- Porównawcze (planuje się je zazwyczaj pod koniec cyklu tematycznego, ich celem jest ustalenie zagadnień najważniejszych w dziale i ich porównanie).
- Podsumowujące (odbywają się po zakończeniu cyklu tematycznego, a ich celem jest głównie utrwalenie wiadomości i umiejętności)¹.

1 M. Jakowicka, *Wzbogacanie doświadczeń uczniów klas początkowych w kontaktach ze środowiskiem*, Warszawa 1982, s. 127.

Wycieczki to forma zajęć terenowych, odbywających się poza budynkiem szkoły. Nauczyciel świadomie wykorzystuje najbliższe środowisko traktując je jako ważne źródło wiedzy ucznia. W literaturze metodycznej najczęściej mówi się o pracy w terenie mając na uwadze: zajęcia w terenie, ćwiczenia terenowe oraz wycieczki szkolne. W każdej z tych form należy na początku podać jasne i wyczerpujące objaśnienia dotyczące planowanych zajęć, celu wyjścia w teren i zadań, które mają wykonywać dzieci (np. szkice, rysunki, fotografie, działania).

Zajęcia terenowe są podstawą doświadczeń i obserwacji otoczenia. Rysunek, szkic z obserwacji obiektów i osób, czy krótka notatka pomagają skoncentrować się na zadaniach, co wzbogaca, a jednocześnie ułatwia późniejszą rozmowę czy prezentację materiału. W podsumowaniu zajęć, które odbyły się w terenie warto zapytać dzieci nie tylko o to, co zapamiętały, ale także co im się podobało, co je zainteresowało. Strategia emocjonalna wzmocni efekty uczenia się zgodnego ze strategią poszukującą i operacyjną, której podstawą jest zaangażowane działanie.

Każdą wyprawę w teren warto dokumentować fotografią, czy inną formą zarejestrowania (np. film). Na ich podstawie można sporządzić mapę doświadczeń (albo kronikę wydarzeń). Szkice terenowe mogą też służyć do przygotowania w klasie pomysłów pracy plastycznej. Dokumentowanie jest istotną czynnością zajęć w terenie, bo umożliwia późniejsze dokonywanie analizy materiałów, ich klasyfikowanie i porównywanie. Pozwala też porządkować i systematyzować obserwacje i notatki².

Realizując zajęcia terenowe konieczne jest wcześniejsze przygotowanie dzieci do przebywania w otoczeniu przyrody. Kształtowanie u uczniów postaw wobec przyrody wiąże się z zagadnieniami wychowawczymi korespondującymi z odpowiednim zachowaniem się dzieci w środowisku przyrodniczym. Warto wprowadzić następujące ustalenia, ujęte w **zasady zajęć w otoczeniu przyrody**³:

- Dzieci zawsze przebywają razem w grupie, na widoku opiekunów.
- Nie wolno zjadać nieznanych owoców leśnych, grzybów, jagód.
- Nie wolno dotykać nieżywych zwierząt, odchodów.
- Dzieci zachowują ostrożność przy przechodzeniu przez leżące pnie drzew, cierniska, skały.
- Nie należy zrywać każdego kwiatka, liści z drzew, gałązek.

Dzieci wcześniej przygotowane do zajęć w terenie wiedzą, że w lesie:
NALEŻY: Zachować ciszę, aby usłyszeć i zaobserwować przyrodę.

NIE WOLNO!

- hałasować
- łamać gałązek
- niszczyć grzybów
- płoszyć ptaków

Przed wyjściem:

- zabezpieczamy się przed kleszczami (długie spodnie, bluzy z długim rękawem, nakrycie głowy, kryte buty, skarpety naciągnięte na spodnie)
- zabieramy okrycie chroniące przed deszczem.

² A. Budniak, *Edukacja społeczno-przyrodnicza dzieci w wieku przedszkolnym i młodszym szkolnym*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2010, s. 89.

³ M. Wagner, *Nowe gry i zabawy dla badaczy przyrody*, Jedność HERDER, Kielce 2013, s. 9.

Scenariusz lekcji: **Odkrywamy przyrodę w lesie***

Czas zajęć:

decyduje nauczyciel

Cele ogólne:

- obserwowanie lasu
- doskonalenie spostrzeżeń i koncentracji
- wdrażanie do samodzielnego uczenia się w bezpośrednim kontakcie z przyrodą
- kształtowanie postaw poszanowania przyrody

Cele operacyjne:

Uczeń:

- obserwuje otoczenie
- notuje wyniki obserwacji
- wykorzystuje znane wiadomości ze szkoły w konkretnych sytuacjach praktycznych
- wykazuje postawę aktywności i szacunku wobec przyrody

Przebieg zajęć:

1. W ramach zajęć dzieci spacerują leśną ścieżką – wnikliwie obserwują życie lasu.
2. Zadaniem uczniów jest wypełnianie karty obserwacji – każdy uczeń otrzymuje swoją kartę pracy (dobrze jest zabrać ołówek, gumkę, temperówkę) (Załącznik 1).
3. Nauczyciel określa konkretny czas prowadzonej obserwacji (np. 25 minut).
4. Podczas wędrowania po leśnej ścieżce dzieci rysują (podpisują, jeśli już potrafią) obserwowane elementy przyrody, tj. drzewo liściaste, drzewo iglaste, liść, szyszka, mech, krzew, owoc, paproć, pniak, gałązka, roślina zielona, ptak, mrówka, grzyb, ślimak itp. – dokumentują swoje obserwacje.
5. Można też zabrać ze sobą np. lupy (aby zaobserwować szczegóły w okazach przyrodniczych), albo aparaty fotograficzne, aby różnorodnie dokumentować elementy leśnej przyrody.

*Scenariusz i kartę pracy dla ucznia opracowano na podstawie: H. Będkowska, *Gry i zabawy w lesie*, Wydawnictwo Agencja Reklamowo–Wydawnicza Arkadiusz Grzegorzczak, WSiP, Warszawa 2006, s. 27–28.

Załącznik 1 do tematu: Odkrywamy przyrodę w lesie

Imię i nazwisko ucznia:

Data obserwacji:

KARTA OBSERWACJI

Odkryłem w lesie*			

*Rysunek (i podpis, jeśli dzieci potrafią)